

De onderste steen boven

25 jaar bouwhistorie

Stadsgidsen zullen niet gauw, vermoed ik, de fraaie voorgevel van de uit 1619 stammende pastorie van de Kruisbroederskerk links laten liggen. Dank zij een gelukkig toeval en de alertheid van de dienst bouwhistorie kon deze gevel drie jaar geleden prachtig worden gerestaureerd. Het is een van de manieren: ontleistering, waarna een oude realiteit in al haar schittering in het zicht komt. Bij de ingrijpende verbouwing van de kerk door Jan Stuyt in 1914-1916 was deze gevel al een keer eerder ontleisterd. De architect pleitte toen al voor drastische restauratie, maar geldgebrek dwong hem de uitbundige architectuur van de gevel weer fors onder te pleisteren en daardoor aan het zicht te onttrekken. Voor ruim tachtig jaar!

In het fraaie boek onder redactie van Hans Willems, Gabri van Tussenbroek, Rob Gruben en Ronald Glaudemans met 25(!) artikelen, waarmee de gemeentelijke dienst bouwhistorie, opgenomen in de BAM (Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten), onlangs haar zilveren jubileum vierde, kan ieder de gedetailleerde beschrijving lezen van dit spectaculaire succes, het minutieuze onderzoek dat tevoren moest worden gepleegd en de zorgvuldige wijze waarop de mensen bij de restauratie te werk zijn gegaan. Het is overigens maar één voorbeeld uit de vele, die de lezer in dit boek, voorzien van talrijke illustraties, bouwtekeningen en schematische voorstellingen aantreft. De bundel artikelen is in zes overzichtelijke hoofdstukken ingedeeld; de tekst uitvoerig gedocumenteerd, de medewerkers (een lange lijst!) en de auteurs worden tenslotte kort gepresenteerd. Maar misschien nog meer tot de verbeelding spreekt het gelukkige initiatief van de twee bouwhistorici van onze gemeente Ir. Ad van Drunen en Ir. Harry Boekwijt eind jaren tachtig.

De gemeente stelde Van Drunen aan als eerste bouwhistoricus in onze stad en feitelijk van ons land, omdat in 1975 in Utrecht én in onze stad tegelijkertijd bouwhistorie als officiële discipline een plaats kreeg naast archeologie en monumentenzorg. Hij vierde dus een jubileum en naar verluidt, gaat hij binnen afzienbare tijd promoveren uiteraard op een onderwerp uit de bouwhistorie. Dat initiatief – het werk had zich intussen torenhoog opgestapeld – betrof de opzet en inrichting van een cursus voor aankomende vakgenoten, vrijwilligers dus met het hart op de juiste plaats. Karel Emmens doet er een duidelijk boekje over open. Er bestond nergens een opleiding voor bouwhistorici. Hij aarzelt niet die cursus 'de nieuwe Bossche school' te noemen.

In onze stad hebben in het verleden uit eigen ervaring de kerkarchivaris Jan Mosmans en A.F.O. van Sasse van Yssel heel veel vastgelegd. Bouwhistorici putten er nog steeds dankbaar uit. Dat was trouwens tot dan toe ook de praktijk in heel ons land. Tal van anderen: reizigers, archivariissen en bouwkundigen vormden de belangrijkste categorieën mensen, later aangevuld met archeologen en architectuurhistorici die heel lang uit eigen waarneming, stages, zelfstudie en werkervaring hun kennis opbouwden: een systematische opleiding ontbrak immers. De kandidaten voor de Bossche cursus werden meteen voor het bouwhistorisch blok gezet: het was aanpakken geblazen, stage lopen, onderzoek doen, tekenen, analyses maken en uitvoerder spelen bij tal van werkzaamheden. Het waren de eerste stagiairs. En hun aantal groeide gestaag. Want deze pragmatische aanpak loonde. Sommige auteurs van dit boek zijn zo begonnen en hun enthousiasme is tot vandaag even levend gebleven. Op vele manieren bevolken zij voor een deel de dienst in de

Tien jaar geleden leidde bouwhistoricus Ad van Drunen (met wijsvinger) tijdens Open Monumentendag belangstellenden rond in de Hof van Zevenbergen. (Uit: De onderste steen boven)

Bethaniestraat, maar velen vonden ook hun weg op tal van plaatsen in Nederland. De cursus heeft elders in Nederland navolging gekregen.

De 25 auteurs bestrijken het brede veld van de bouwhistorie: sommige in bespiegelende artikelen, maar de meeste in heel praktische uiteenzettingen over de talrijke bouwprojecten die de dienst de afgelopen 25 jaar met voortvarendheid in de stad heeft aangepakt. We komen de klacht tegen van onvoldoende mankracht voor talrijk werk en ook de voorrang die de gemeente of projectontwikkelaars soms aan economische belangen geven ten koste van het verzerk bewaren van ons historisch erfgoed. Het zal altijd wel een wikken en wegen blijven tussen belangen van tegenstrijdige aard. Maar er valt ook veel goeds te melden. Bouwhistorisch onderzoek dat de weg vrijmaakt voor een verantwoorde restauratie of tot initiatieven prikkelt om nieuwe en vooral verantwoorde wegen in te slaan. Alleen al het bestaan van een eigen dienst voorkomt natuurlijk veel voortijdige sloop, afbraak en geknoei.

Het klimaat in Nederland en in onze stad is natuurlijk sinds de jaren zestig van de vorige eeuw ook drastisch veranderd: er is veel meer begrip, belangenorganisaties houden de vinger aan

de pols, er is overleg en er zijn juridische procedures, die belangstellende burgers vaak met succes niet schromen tegen de gemeente aan te spannen. Maar diezelfde gemeente maakt zich tegenwoordig ook sterk om het aantal beschermde panden uit te breiden en ze zonodig op de lijst van rijks- of gemeentemonumenten te krijgen. En zeker niet op de laatste plaats: het economisch tij is gunstig. Meer geld voor restauratie en onderzoek.

Zonder op volledigheid aanspraak te willen maken noem ik een aantal bouwhistorische objecten die in het boek aan de orde komen: het zalencomplex van de Boulevard aan de Snelstraat, het Keershuis, de Moriaan, het huis Markt 67, het pand Hinthamerstraat 89-91, achtergevel van het huis 'Het Franse kabinet', Kerkstraat 73,

Hoge Steenweg 9 en 11, de gevel van de Sint-Antoniuskapel, huis de Capenborg, traptoren van de Munt, een middeleeuws huizenblok aan het Orthen-eind, een 'camere' aan het Pieter de Gekstraatje, waarvoor het Brabants Monumentenfonds onlangs de status van rijksmonument heeft verkregen. Een apart hoofdstuk vormt natuurlijk de digitalisering en vooral de didactische presentatie. In het verleden heeft de dienst enkele interessante tentoonstellingen georganiseerd. Het boek besteedt ook aandacht aan het gebruik van allerlei bouwmaterialen door de eeuwen heen, het vervoer ervan naar onze stad, balken, bloemetjesbehang, diamantkoppen en basaltzuilen. Scholing, interieuronderzoek, methoden, historische inventarisaties en vooral veel historische achtergronden komen

deskundig toegelicht aan de orde. Misschien kampt de dienst in de Bethaniestraat niet meer met gebrek aan werk- en opslagruimte, maar een fraaie entourage voor presentatie, lezingen en tentoonstellingen blijft al veel te lang een vrome wens. Hier doet de gemeente de eigen dienst te kort. De vele kenners en liefhebbers van onze stad kunnen dit boek niet ongelezen laten. Hun kennis wordt erdoor aangevuld en wat meer is: er ontstaat inzicht voor allerlei middeleeuws erfgoed dat achter later opgetrokken gevels uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw verscholen gaat en nu tenminste gedocumenteerd behouden blijft.

H. Willems, G. van Tussenbroek, R. Gruben, R. Glaudemans, *De onderste steen boven*. Bij boekhandel Adr. Heinen verkrijgbaar. Prijs: f 49,95.

Bij hoog en bij laag.

ING BANK PERSPECTIEFSPAREN:
De flexibele spaarrekening met aantrekkelijke vaste rente.

ING BANK
Voor ondernemende mensen.

Uw ING bank: Kerkstraat 62 's-Hertogenbosch, telefoon (073) 681 19 11